

Психологічна структура історичної свідомості особистості

Історична свідомість у різних своїх аспектах вивчається у філософії, соціології, культурології, історії, психології. На нашу думку, предметом психологічних досліджень повинна бути історична свідомість особистості у різноманітних своїх виявах, що становлять структуру, яка охоплює мотиваційний, когнітивний, емоційний, діяльнісний та оцінний компоненти психіки особистості.

З'ясування психологічної структури історичної свідомості виступає необхідною теоретичною базою для проведення емпіричного дослідження розвитку цього феномена у студентів та розроблення питання психологічних умов її формування, що й планується здійснити у подальшій роботі.

Ключові слова: історична свідомість, особистість, структура, мотиваційний, когнітивний, емоційний, діяльнісний та оцінний компоненти.

Историческое сознание в различных своих аспектах изучается в философии, социологии, культурологии, истории, психологии. По нашему мнению, предметом психологических исследований должно быть историческое сознание в различных своих проявлениях, которые составляют структуру, охватывающую мотивационный, когнитивный, эмоциональный, деятельностный и оценочный компоненты психики личности.

Определение психологической структуры исторического сознания выступает необходимой теоретической базой для проведения эмпирического исследования развития этого феномена у студентов и разработки вопроса психологических условий его формирования, что и планируется осуществить в дальнейшей работе.

Ключевые слова: историческое сознание, личность, структура, мотивационный, когнитивный, эмоциональный, деятельностный и оценочный компоненты.

Постановка проблеми. Феномен історичної свідомості є предметом досліджень багатьох наук. Втім, якщо ця проблема є традиційною для філософії, культурології, історії й методики її викладання, сьогодні активно розробляється у соціології, то для психології ще й дотепер залишається майже не вивченою. Самі представники інших наук (М. Барг, М.М.Бахтін, М. Бердяєв, В.С. Біблер, Н.Д.Бурикїна, А.А.Корольов та ін.) обґрунтовують

назрілу потребу в психологічному вивченні історичної свідомості. Цим зумовлена актуальність нашого дослідження.

Метою статті є з'ясування психологічного аспекту феномена історичної свідомості, моделювання і аналіз психологічної структури історичної свідомості.

Основні результати. Вирішення задачі обґрунтування проблеми історичної свідомості як предмета психологічних досліджень, на нашу думку, пролягає через розкриття фактично вже зроблених кроків назустріч такими науками, як філософія, соціологія, культурологія, історія, психологія. З боку філософів, соціологів, культурологів, істориків відповідні спроби мають досить тривалу традицію (представники Школи Аналізів – В.М.Вашкевич, С.С.Гогоцький, А.А.Корольов, Д.Г.Кравченко та ін.).

На думку українського філософа з Поділля кінця ХІХ ст. С.С.Гогоцького, "...в історії повторюється в широких розмірах те ж саме, що у розвитку кожної людини – перехід від даного і пасивного стану моральних сил до свідомості і самодіяльності" [11, с. 37]. Як справедливо зауважує Н.Д.Бурикiна, у Школі Аналізів (М.Блок, Л. Февр, Ф. Бродель, Ж. Ле Гофф, А.Я. Гуревич) "в якості сфери синтезу різноманітних історичних наук було обрано Людину та її свідомість. У них, на думку аналістів, повинні знайти відображення всі сторони буття" [9]. Саме Людина була визначена тим центром, навколо якого стало можливим об'єднання зусиль усіх істориків, а історія перетворювалась з науки про минуле на науку про Людину та її свідомість. Втім, дослідницька методологія Школи Аналізів була все ж таки ближчою до соціології, ніж до психології, оскільки вчених, передовсім, цікавили не стільки індивідуальні, скільки типові для суспільства певної історичної епохи особливості. Наприклад, у роботі "Апология історії" М.Блок визначає, що історія – "наука про людей, про людей у часі, наука про людський дух" [6]. А.Я. Гуревич метою роботи історика вважає дослідження закарбованої у пам'ятниках, текстах, інших джерелах людської свідомості, характерної для певної епохи [12].

У процесі викладання історії в навчальних закладах з успіхом використовується метод психологічного аналізу біографій, взаємин, поведінки й діяльності історичних осіб (В.М. Вашкевич [10], А.А.Корольов [13]).

Зустрічні кроки у напрямі історії зроблено і психологами. Наприкінці ХІХ століття закладається традиція розглядати психічні й культурно-історичні процеси в єдності та взаємозв'язку (О.О.Потебня, В.Вундт, Л.Леві-Брюль). Проте у радянський період – особливо у 50-ті роки – монополія на дослідження

суспільного розвитку належала марксистській філософії. Не випадково відомий радянський психолог того періоду С.Л.Рубінштейн наполягав на тому, що коли психічна структура виявляється з історичного розвитку, то таке дослідження належить до історичного матеріалізму, до суспільно-історичної дисципліни, а не до психології [15, с. 241]. Поряд з тенденцією до чіткого розмежування психології з іншими науками, існувала й протилежна, яка представлена психологами школи Л.С.Виготського (О.Г.Асмолов, В.П.Зінченко, О.М.Леонтьєв та ін.). Не випадково концепція розвитку вищих психічних функцій, розроблена Л.С.Виготським, отримала назву “культурно-історичної”. Представники сучасної соціальної психології висловлюють схожі ідеї, наполягаючи на тому, що теорія соціальної поведінки є відображенням сучасної історії (К.Й.Герген [21]).

Спробуємо диференціювати у понятті історичної свідомості психологічний аспект, який і може бути предметом її досліджень. Історична свідомість проявляється на різних взаємопов'язаних рівнях і має індивідуальну, соціально-групову й історичну специфіку (Н.Б.Бурикіна [9], В.М. Вашкевич [10], А.А.Корольов [13], Д.Г. Кравченко [14], Ж.Т.Тощенко [17], Н.Е. Яценко [20]). Минуле у всій своїй багатоманітності є надбанням як для суспільства в цілому, так і для різних соціально-демографічних, соціально-професійних й етносоціальних груп, а також окремих людей. Відповідно необхідно досліджувати це явище. На рівні суспільства, певної цивілізації – у філософії, культурології, історії, на рівні соціальних груп – у соціології, на рівні особистості – у психології, педагогіці.

Втім, слід зауважити, що внесок перелічених наук у розроблення проблем історичної свідомості є різним за обсягом. Найбільше уваги їй приділяє філософія, культурологія, історія й методика її викладання, останнім часом – і соціологія. Для психології історична свідомість ще й дотепер залишається “terra incognita”. Натомість, низка авторитетних науковців (М. Барг, М.М.Бахтін, М. Бердяєв, В.С. Біблер, Н.Д.Бурикіна, А.А.Корольов та ін.) більш наполегливо говорять про важливість вивчення історичної свідомості не лише як складової певної епохи, але й окремої особистості, чим формулюють суспільний запит щодо тематики психологічних досліджень.

Так, наприклад, М. Бердяєв називає свою працю про історію “Доля людини” та стверджує, що історичне пізнання є способом пізнання духовної дійсності [4]. М. Барг [2] обґрунтовує концепцію історичної свідомості як історичної культури, окреслює складний і тривалий процес усвідомлення людиною свого місця у світі,

історичному просторі й часі. Тобто М.Барг має на увазі історичну свідомість не як суспільне явище, а як утворення особистості.

М.М.Бахтін [3], В.С. Біблер [5] розглядають історичне й культурне пізнання в нероздільній єдності, вважаючи їх необхідними умовами становлення особистості, її зрілості.

Філософ і культуролог Ю.М.Шилков переконаний, що антипсихологізм, як методологічна позиція в культурології та історії, приречений, бо він невідворотно призводить до “бездушного” погляду на культуру. Натомість природу культури важко зрозуміти, якщо орган її створення й сприйняття – душа людини – ампутований [18].

Відомий російський соціолог Ж.Т. Тощенко висловив глибоке переконання у тому, що людина не може вповні відчувати себе громадянином країни, якщо вона не лише не знає найважливіших подій, віх її історії, але й свого родоводу, історії свого міста, села, свого краю [17].

Саме психологія є тією дисципліною, що підходить до дослідження історичної свідомості погляд окремої особистості. Для психолога історія – не тільки наукова дисципліна, але й частка індивідуальної й колективної свідомості, у системі якої осмислюється взаємозв’язок історії суспільства з біографіями людей і генеалогією родин.

В особистості, як і у людської спільноти, формується історична свідомість, що передбачає особистісне ставлення до історії, зумовлене індивідуальними й колективними поглядами на неї, особливостями усвідомлення розміщення своїх “Я” та “Ми” у часовому просторі минулого, теперішнього, майбутнього; ставленням до історії суспільства у зв’язку з власним життям і долею свого роду.

Отже, предметом психологічних досліджень повинна бути історична свідомість особистості у різноманітних своїх аспектах, що становлять певну структуру, яка охоплює певні компоненти психіки особистості. На основі уявлень про історичну свідомість представників таких наук, як філософія, соціологія, історія, ми зробили спробу визначити провідні її психологічні складові на рівні особистості. У словникових визначеннях історичної свідомості знаходимо перелік її складових. Зокрема, в одному з них історична свідомість тлумачиться як складна сукупність взаємопов’язаних елементів: знання історії, осмислення історичного досвіду й зумовлених ним уроків, соціальне прогнозування, усвідомлення історичної відповідальності за свою діяльність [20].

Соціолог Ж.Т.Тощенко до компонентів історичної свідомості зараховує сукупність ідей, поглядів, уявлень, почуттів, настроїв, що відбивають сприймання й оцінку минулого [17]. Й.Рюзен конкретизує поняття як “сукупність ментальних (емоційних і когнітивних, естетичних, моральних, несвідомих і свідомих) операцій, через які досвід часу в медіумі пам’яті перетворюється на орієнтування життєвої практики” [16]. Філософ Д.Г.Кравченко стверджує, що сутність історичної свідомості охоплюється понятійною тріадою: історичні знання (пам’ять) – ставлення до них – мотивація діяльності [14].

Отже, в структурі історичної свідомості особистості вбачається доцільним і обґрунтованим виділення таких психологічних компонентів, як мотиваційний, когнітивний, емоційний, діяльнісний та оцінний. Спробуємо окреслити зміст перелічених складових.

Історична свідомість особистості є закарбований досвід, що виступає результатом певної діяльності особистості з його осягнення. Джерелом цієї діяльності, її початком є мотивація особистості, яка визначає її прагнення до історичного пізнання. Історія володіє певною приваблюючою силою для особистості через той сенс, який вона для неї має. Особистісний сенс процесу пізнання історії становить мотиваційний компонент історичної свідомості людини. Він виявляється як спроможність цієї науки розсунути межі теперішнього, розширити особистісний простір, зрозуміти себе в історичному контексті – в інших обставинах, образах, розкрити зв’язок зі своїми попередниками, логіку розвитку своєї країни, родини, організації в процесі взаємодії різних її представників. Маючи інтерес до свого минулого, люди прагнуть глибше осягнути, як жили, про що думали, чого боялися, чому раділи, про що спілкувалися її попередники. На перший погляд, це питання побутового рівня, але якщо історію суспільства вони не цікавлять, то для особистості вони є центральними.

Сенс історії полягає також у збереженні зв’язку між поколіннями, який дозволяє особистості пізнати саму себе. Щоб зрозуміти історію, вважає К.Ясперс, потрібно відповісти на запитання, що таке людина; водночас, людина розкривається через час, через історичність. Люди прагнуть зрозуміти історію як дещо неподільне, цілісне, щоб завдяки цьому зрозуміти себе. Історична свідомість створює ту сферу, в якій прокидається наше розуміння природи людини [19].

Г. Болінгброк вважає, що людина має занадто мало життєвого часу, щоб самій побачити весь процес становлення й розвитку багатьох явищ. Тому досвід стає бажаною ідеєю цілого.

Єдність (симультанність) розділених часових відтинків в історичній свідомості особистості породжує ще й специфічну мотивацію, зумовлену потребою продовження в інших людях, бажання, щоб наступники не забули, зрозуміли їх почуття, оцінили їх неповторність, виявили інтерес до їх життя. Сенс історії в тому, що вона слугує способом водночас і зрозуміти, і подолати обмеженість людського життя.

Реалізація прагнення особистості до історичного пізнання призводить до наповнення її когнітивної сфери відповідним змістом – знаннями, уявленнями, спогадами тощо. Історична свідомість являє собою складне й суперечливе поєднання наукових й побутових уявлень про історію в цілому, історію країни, свого народу, а також історії свого міста, села, родини. Особливо привертають увагу людини значні історичні події, що стосуються країни, соціальних груп, окремої особистості, деякі проблеми суспільного життя.

Провідними критеріями когнітивного компонента виступають історична пам'ять та історичне мислення. Історична пам'ять відзначається актуалізованістю й вибірковістю. Особистість може пам'ятати лише про певні історичні події й ігнорувати інші, не менш важливі. Залежить від терміну давності подій. Найкраще людина пам'ятає події, в яких брала участь, які трапились протягом її життя. Історична пам'ять стосується дат, подій, видатних осіб. Історична пам'ять віддзеркалює світогляд й уподобання людини, її оцінки, цінності. Актуалізація в пам'яті конкретних історичних осіб, властивостей їх вдачі й особистісних якостей слугує індикаторами того, що становить собою особливу цінність для людини, що зачіпає її "за живе". Історична пам'ять особистості відзначається суб'єктивізмом. Окремі події та їх наслідки можуть виявлятися у гіперболізованих варіантах. Втім, історична пам'ять, хоча й відзначається фрагментарністю та суб'єктивізмом, але дозволяє утримувати у свідомості особистості основні події минулого, перетворюючи історичне знання у різні форми світоглядного сприймання минулого досвіду, його фіксації у легендах, казках, епосах [17].

Іншим критерієм когнітивного компонента історичної свідомості є історичне мислення. В.І. Меркушин визначив його прояви у наступному переліку: вміння відтворювати історичне минуле, відчувати епоху, орієнтуватись в історичному просторі й часі, вміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки в історії, вільно оперувати історичними фактами, визначати їх достовірність [7].

Проникнути у минуле, що є сутнісним прагненням особистості, можна тільки через історичне знання, яке, у свою чергу, викликає

своєрідні переживання, емоції, які впливають на інтерес до історії. Сьогодні проблема єдності знання та переживання стосовно історичної свідомості – незважаючи на свою значущість – навіть не поставлена ані у психології, ані у педагогіці. У цих переживаннях вирізняється спектр різномодальних емоцій (гордість за своїх попередників, жаль про минуле, впевненість у своїх можливостях зробити краще, ніж раніше тощо), які посилюють мотиви проникнення людей у минуле за допомогою історичного пізнання. Ж.Т.Тощенко зауважує, що нерозвиненість емоційної складової історичної свідомості “підриває основи високих почуттів – патріотизму, гордості за свою країну, готовності її захищати й відстоювати її інтереси [17]. Історія людства полягає не тільки у переміщенні народів, у географічних та часових меж держав, а й у становленні людської духовності. Чи змінюється щось у ній із поколіннями людей? Пізнання біографії своїх попередників створює враження повторення людського життя. Те, що відбувається в долі особистості, виявляється, вже здійснилось у житті інших, почуття, які ми робимо своїми. Не випадково латинський вираз стверджує, що “Ми помираємо стільки разів, скільки помирають наші близькі”. Фактично так на психологічному рівні реалізується філософське положення про єдність зміни, руйнування тих чи інших старих суспільних форм життя і сталість, незмінність, які даються ідеєю, вічними істинами духовності людини.

Переживання особистістю повторення чиеїсь долі у своїй власній впливає на неї амбівалентно. По-перше, пригнічуючи переживання самоцінності й унікальності, а по-друге, розширюючи рамки її власного життя. Переживання повторності не є абсолютним, оскільки врівноважується почуттям унікальності. Особистість прагне до збереження своєї індивідуальності. “Я” та “Ми”, що існують у всіх людей, тим не менше переживаються кожним як неповторні й унікальні.

Історія має для кожної людини й соціальної групи значення не тільки науки, але й несе у собі глибокий і потужний потенціал дії. Як відомо, колективна та індивідуальна свідомість не обмежена часовими рамками теперішнього, а проникає у минуле й майбутнє, де люди безпосередньо не можуть діяти, виявляючи свою суб’єктивність. Водночас фактор минулого й майбутнього ми завжди враховуємо, діючи актуально. На дієвість історії для особистості, для розуміння нею дійсності, для прийняття нею рішень звертають увагу дослідники історичної свідомості. Марк Блок, який загинув від тортур у гестапо, заповідав: “Нам треба краще розуміти душу людини хоча б для того, щоб вести невідворотні битви, а тим більше,

щоб їх попередити” [6]. Ж.Т.Тощенко відзначає зростання актуальності специфічної форми суспільної свідомості й поведінки людей, що охоплює знання, розуміння й ставлення людей до історичного минулого, його взаємозв’язку із сьогоденням та можливому відображенню у майбутньому. Історична свідомість і пам’ять є досить стійкими характеристиками образу життя людей, які значною мірою визначають їх наміри й настрої, опосередковано потужно впливають на характер й методи вирішення суспільних проблем [17].

Дієвість історичної свідомості досліджується у контексті віртуалістики – нової міждисциплінарної науки на стику філософії й психології. Віртуалістика вважає, що відображене має такий же статус реальності й істинності, як і відображуване, що тимчасовість існування не робить подію менш суттєвою (Е.Ф. Асадуллін [1]). Віртуалістика працює з відображеними подіями, тому має можливість досліджувати явища не лише статично (симультанно), але й їх виникнення й розгортання (сукцесивно): генезис організму, розвиток дитини, історію суспільства, еволюцію всесвіту тощо.

Історична свідомість як віртуальна реальність відзначається інтерактивністю (активністю взаємодії), яка передбачає віртуальний вплив на події відображуваної реальності. Крім того, віртуальна реальність відкриває нові можливості у моделюванні й прогнозуванні суспільно-історичних процесів.

У дослідженнях істориків, які використовують методологію синергетики, історична свідомість тлумачиться як спосіб самоорганізації суспільства (Л.І.Бородкін [8]).

Історична свідомість особистості наповнена оцінками, які пронизують її історичну пам’ять й мислення, впливають на мотиви пізнання історії, набувають дієвості при прийнятті особистістю рішень. Водночас, історія дозволяє людині адекватно оцінювати себе, не перебільшувати й не применшувати значущість своїх діянь, сприймати їх у контексті досвіду людства. К. Ясперс зауважує, що занурення особистості в історію дозволяє не тільки глибше зрозуміти її, але й інакше оцінювати саму себе [19].

Найбільш чіткі й різнобарвні оцінки особистість надає недавнім подіям, та їх учасникам, які вона краще знає й пам’ятає. Такі події історії ще виступають частиною особистого життя людини й позначені особливостями їх індивідуального сприйняття, специфічного розуміння й пояснення. Актуальність таких оцінок посилюється за рахунок явищ їх обговорення у спілкуванні з родиною, друзями, колегами, у засобах масової інформації.

У змісті оцінки вирізняється, по-перше, ідея про значущість в історії певної події, постаті, а по-друге – суб'єктивне їх значення для людей – позитивне чи негативне. Так, у дослідженні В.І.Меркушина [7] виявлено, що люди найбільш значущою подією ХХ ст. називають Велику Вітчизняну війну, а її роль оцінюють як негативну. Крім того, оцінки різними людьми одних і тих же подій є неоднозначними. Найбільша однастайність виявилась в оцінках науково-технічних досягнень (політ Ю.Гагаріна, освоєння космосу).

Висновки і перспективи. Сучасна наука відзначається між-дисциплінарними дослідженнями. Історична свідомість у різних своїх аспектах вивчається у філософії, соціології, культурології, історії, психології. Постає завдання диференціювати у понятті історичної свідомості психологічний аспект, який і може бути предметом її досліджень. На нашу думку, предметом психологічних досліджень повинна бути історична свідомість особистості у різноманітних своїх виявах, що становлять структуру, яка охоплює певні компоненти психіки особистості. Проведений нами аналіз уявлень про історичну свідомість представників таких наук, як філософія, соціологія, історія дозволяє запропонувати виділення таких психологічних компонентів, як мотиваційний, когнітивний, емоційний, діяльнісний та оцінний.

З'ясування психологічної структури історичної свідомості виступає необхідною теоретичною базою для проведення емпіричного дослідження розвитку цього феномена у студентів та розроблення психологічних умов її формування, що й планується здійснити у подальшій роботі.

Список використаних джерел

1. Асадуллин Э.Ф. Виртуальная антропология социально-исторического познания: Монография /Э.Ф.Асадуллин. – СПб.: Нестор, 2009. – 443 с.
2. Барг М.А. Эпохи и идеи становления историзма / М.А.Барг. – М.: Мысль, 1987. – 348 с.
3. Бахтин М.М. Проблемы поэтики Достоевского / М.М.Бахтин. – М.: Советская Россия, 1979. – С. 54.
4. Бердяев Н. Смысл истории /Н.Бердяев. – М.: Мысль, 1990. – С. 13.
5. Библер В.С. От наукоучения к логике культуры / В.С.Библер. – М.: Политиздат, 1990. – С. 20.
6. Блок М. Апология истории: [Электронный ресурс] / М.Блок. – М., 1986. – режим доступа: <http://www.holmogorov.rossia>. – С. 5.

7. Бойков В.Э. Историческое сознание в современном российском обществе: состояние и тенденции формирования /В.Э.Бойков, В.И.Меркушин// Социология власти. Вестник Социологического центра РАГС. – 2003. – № 2. С. 5-22.
8. Бородкин Л.И. Историческая информатика в методологических измерениях /Л.И.Бородкин// Информационный бюллетень ассоциации “История и компьютер”. – №19. – 1996. – С.101-110.
9. Бурькина Н.Б. Историческое сознание как феномен гуманизации онтологических условий личности в переходную эпоху [Текст] / Н.Б. Бурькина. – Южно-Сахалинск: ЮСИЭПИ, 2009. – 188 с.
10. Вашкевич В.М. Історична свідомість студентської молоді: ціннісносвітоглядні орієнтири: Навч. пос. для вищ. навч. закл. /В.М.Вашкевич. – К.: Світогляд, 2010. – 274 с.
11. Гогоцкий С.С. Введение в историю философии /С.С.Гогоцкий. – К., 1871. – 120 с.
12. Гуревич А.Я. Территория историка: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hrono.ru/libris/gurevich/html>. – С. 5.
13. Королев А.А. Историческая психология: Некоторые вопросы теории и методологии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mosgu.ru/nauchnaya/publications/professor.ru/Korolev/>
14. Кравченко Д.Г. Історична свідомість: поняття та структура / Д.Г.Кравченко // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Збірник наукових праць. Випуск 11. – Київ, 2003. – С.307-316.
15. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание /С.Л.Рубинштейн. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – 328 с.
16. Рюзен Й. Нові шляхи історичного мислення /Й.Рюзен. – Львів, 2010. – С. 61-82.
17. Тощенко Ж.Т. Историческое сознание и историческая память. Анализ современного состояния. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vivovoco.rsl.ru/VV/JOURNAL/NEWHIST/NIMEM.HTM>
18. Шилков Ю.М. Психология культуры и историческое познание/ Ю.М.Шилков // Miscellanea humanitaria philosophiae. Очерки по философии и культуре. К 60-летию проф. Ю.Н.Солониной. Серия “Мыслители”, выпуск 5. – СПб.: Санкт-Петербургское философское общество, 2001. – С.309-323.
19. Ясперс К. Смысл и назначение истории /К.Ясперс. – М.: Республика, 1994. – С. 240.

20. Яценко Н.Е. Толковый словарь обществоведческих терминов: [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.slovarnik.ru/html_tsot/i/istori4eskoe-soznanie.html
21. Gergen, K. J. (1973) Social Psychology as History // Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 26, No. 2, 309-320.

Different aspects of historical conscience are investigated by philosophy, sociology, history, psychology. We consider that the object of psychological investigation must be person's historical conscience in the various aspects, which construct the structure with motivational, cognitive, emotional, practical and evaluative components.

The determination of historical conscience structure is theoretical basis to empirical investigation of students historical conscience development and overworking of question on psychological terms of its forming.

Key words: historical conscience, personality, structure, motivational, cognitive, emotional, practical and evaluative components.

Отримано: 21.02.2012 р.

УДК 159.9.019.4

Т.І.Дучимінська

ТЕОРЕТИКО–МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ, ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОДОЛАННЯ СИНДРОМУ ЗАВЧЕНОЇ БЕЗПОРАДНОСТІ

Стаття присвячена розгляду психологічного феномена завченої (набутої, прищепленої) безпорадності, історії його вивчення в зарубіжній та вітчизняній психології. Подано теоретичний аналіз існуючих підходів до профілактики та корекції завченої безпорадності.

Ключові слова: завчена безпорадність, корекція, профілактика, основні підходи до корекції безпорадності.

Статья посвящена рассмотрению психологического феномена заученной (приобретенной, привитой) беспомощности, истории его изучения в зарубежной и отечественной психологии. Подано теоретический анализ существующих подходов к профилактике и коррекции выученной беспомощности.

Ключевые слова: заученная беспомощность, коррекция, профилактика, основные подходы к коррекции беспомощности.